

NAŠI ZAPISKI

Socialna revija.

Izhajajo enkrat na mesec. — Naročnina za celo leto K 3—, polletno K 1-50, posamezne številke 30 h.
Rokopise sprejema uredništvo, naročnino pa upravništvo „Naših Zapiskov“ v Ljubljani.

Leto V.

Ljubljana, meseca julija 1907.

Št. 7.

Agrarna ali industrijalna politika?

Za katero se naj odločimo?

Na to vprašanje nam bo drugače odgovarjal klerikalec, drugače socialist in drugače naprednjak, če zahtevamo od njega pojasnila, kakšno je v tem oziru stališče stranke, h koji se prišteva.

In resnično čitamo v vseh klerikalnih programih in oklicih in čujemo z vseh klérikalnih shodov, da se je treba ogrevati za naredbe in ukrepe, s katerimi bi se pospeševala politika, ugodna izključno ali pa vsaj v prvi vrsti za agrarce, za kmečki stan. Da, tako daleč se tira navdušenje za takšno agrarno politiko, da se je iz agrarcev izcimila že prava politična slojna stranka. Agrarna politika je postala že tako ekstremna, da je prava slojna politika. Nič drugega ne vidi in ne pripoznava, nego interese agrarcev; tem se mora vse ukloniti. Kakor je bilo nekdanj proklamirano načelo, da je posamezni individij samsvoj gospod in da se državne in druge oblasti v njegovo interesno sfero ne smejo vtikati, razen v kolikor bi se s tem pospeševala njegova korist: tako je sedaj zavladal princip med agrarci, da je država dolžna pred vsem nanje se ozirati in ničesar proti njihovim interesom ukrepati. Kajti agrarci, pravijo, so temelj cele države. Ako pešajo agrarci, pravijo, peša cela država in človeška družba se bliža svoji pogubi. Zato, pravijo, je slojna agrarna politika opravičena, ker je opravičena v ekzistenci države in človeške družbe; zato mora kmet odločevati v naši javnosti.

Tudi ljudje, ki se sicer nazivljejo naprednjake, se pod vtiskom političnih uspehov, katere so klerikalci tekom zadnjih let in zlasti pri zadnjih državno-zborskih volitvah dosegli, klanjajo tem načelom. Gredo celo tako daleč, da pripuščajo agrarcem takšne koncesije, s katerimi direktno nasprotujejo svojemu političnemu in kulturnemu programu, kolikor ga seveda imajo. Zaradi trenutnih uspehov se radi odrekaajo trajnim uspehom, za katere bi se morali truditi z napornim delom in bi jih dočakali in uživali šele v bodočnosti. Globoko zasnovanega in na široko razpredenega političnega dela ne poznajo. Zdravega političnega zmisla nimajo. Zato odobravajo tudi sedanjo agrarno politiko.

Ali pa je opravičena sedanja agrarna politika?

Pametna in zdrava politika, bodisi gospodarska ali kulturna politika ali pa politika kot taka, se gotovo ozira na gmotno in duševno bogastvo — odnosno uboštvo — vseh slojev in vseh struj v državi in v narodu. Pametna in zdrava politika hoče in pospešuje razvoj celote, ne da bi se favorizirala jedna posameznost na škodo ostalih. Izkratka: harmonijo v razvoju hoče in pospešuje. Ne moremo se tedaj strinjati z onimi, ki jim ugaja sedanja agrarna politika, ker je ne moremo smatrati za opravičeno s stališča narodove in državne celote. Sicer pa se tudi z dejanskimi okolnostmi ne ujema kakršnokoli protežiranje agrarnih teženj v tem zmislu, kakor je bila doslej navada. Avstrija že namreč davno ni več agrarna država, temveč ima značaj industrijalne! Avstrija je že davno bolj odvisna od neagrarnih elementov nego od agrarnih!

Iz statističnih podatkov sicer posnamemo, da je po poklicih v Avstriji 13,709.204 oseb, ki se pečajo s poljedelstvom in gozdarstvom, in 12,441.504 oseb, ki so gospodarski odvisne od trgovine, industrije, javne službe in prostih poklicev. Opozarjam, da naša statistika ne razločuje med številom na poljedelstvu in med številom na gozdarstvu interesiranih oseb; seštevava oboje pod eno poglavje.

Kaj pa ima država od agrarcev? Leta 1900 so plačali $31\frac{3}{8}\%$ državnih dohodkov; neagranci so plačali $68\frac{5}{8}\%$. *Dr. Schilder* je izračunal, da je bilo l. 1900 agrarnega denarja 494,085.095 K v državnih blagajnah, dočim je drugo prebivalstvo dalo 1080,671.823 K.

Ali ni torej država razmeroma malo odvisna od agrarcev? Ali bi ne bil anahronizem, če bi država živela od industrije in trgovine, vladala bi jo pa agrikultura? (Cf. R. Charmatz, *Deutsch-österreich. Politik.* Leipzig 1907. Str. 199.)

Kakor je bilo protinaravno in nelogično, kadar je v državi vladala oligarhija ali kadar je dobil premoč posamezen sloj — kajti iz tega nesorazmerja so nastale vedno krize in revolucije — tako bi bilo torej nenaravno, nelogično in nevarno, če bi se sedaj prepuščala nadvlada agrarcem, ali če hočete: agrarni slojni stranki.

Bilo bi pa tudi naravnost proti interesom kmečkega sloja, če bi se puščala prosta pot takšni agrarni politiki, kakor jo oznanjajo in propagirajo sedanje agrarne stranke.

Ta politika je sedaj reakcionarna na celi črti. Le čitajte njih programe, le zasledujte delovanje njih poslancev — kaj se vse in kako se zahteva za tako zvano rešitev kmetovo!

Ideal teh nazadnjaških političarjev je, zapreti se pred zunanjim svetom in zgraditi kitajske zidove okrog doma.

Posledice tega ideala v praktičnem življenju so pa kaj žalostne! Vsako nenaravno in pretirano varstvo se je izkazalo, da je razvoju in napredku sovražno; s takim varstvom se dajejo lenobi privilegiji na troške konsumentov in domače produkcije. Poljedelstvo ne vzpodbuja več kmeta, da bi racionalno prideloval; industrija se ne more vedno višje razvijati in se koncentrirati. Taka politika pa tudi ni varstvo in ohrana malih in slabotnih, marveč njih pogin. Taka politika —

kot pravi *Charmatz* — ne zapira le mej tovornim vlakom, temveč ustavlja tudi prodiranje kulture. „Wozu ein weiter Blick, wenn der Lebenskreis so enge ist, wozu überhaupt Gedanken und Pläne, wenn der Zollwächter für alles sorgt?“ (*Charmatz* l. c. 208.)

Izkratka: praktične posledice take agrarne politike so, da se pripravljajo triumfi konservatizma v najslabšem pomenu besede — tistega konservatizma, ki ne poskuša ohranjevati, temveč pobija in sovraži vse novo, ki se rodi.

Kakor je rečeno — za moment, za par let se tudi s tako agrarno politiko uspehi pridobivajo; nikakor pa ni koristna za oddaljenejšo bodočnost, kateri moramo mi pripravljati pot. Mi bi skrbeli za najčrnejšo reakcijo v domovini in državi, če bi prihajali na pomoč agrarcem v zmislu njihovega sedanjega stremljenja.

Pri tem nam pa ne gre zato, da bi se borili proti agrarnim interesom sploh. In jako krivično bi bilo, če bi se nam očitalo, da hočemo uničenje kmečkenga stanu. „Ne proletariziranje, temveč odstranitev proletariziranih je program socijalne demokracije“, piše socijalist *Modráček* v osnutku socijalističnega programa za kmečki stan. (*Akademie* XI. 207.)

Nam je do tega, da se inavgurira *odločna industrijalna politika*. Na celi črti. V domovini in v državi.

Industrijalna politika ne izključuje agrarne, marveč jo dopolnjuje. Seveda zahteva moderna industrija od agrarne politike, da je tudi ta moderna.

Situacija v vesoljnem gospodarstvu se izpreminja in obrača. Moderna agrarna politika bo sedaj ona, ki se bo upala in hotela zvezati z industrijalno. Poslednja daje sedaj smer v gospodarskem življenju; ona pomenja sedaj napredek. Vendar se ne zahteva nič več, nego da agrarna politika to spozna, pripozna in se po tem ravna. Do tega mora priti; kajti usoda kmečkenga stanu je že davno zvezana z industrijo. Če je dosti posla v industriji in zaslužek dober, se godi kmetom dobro, piše *Naumann*; kajti živi jih konsum mase. Če narašča industrija, narašča potreba po mesu; če ima delavec zaslužek, ima rokodelc posla. Čim bolj se razširja industrija po deželi, tem več je kmetov, ki so bolj interesirani na industriji, nego na povišanju carin in žitnih cen na svetovnem trgu. In neskončno škodljiva zmeta je, če si ljudje, ki so že čisto v novem narodnogospodarskem obratu, domišljajo, da sodijo še v staro uredbo človeške družbe. *Naumann* je trdno prepričan — in mi mu ne ugovarjamo, da ima le tam agrikultura bodočnost, „wo die Schrote rauchen und wo die Massen verdienen!“ (*Naumann*, *Demokratie und Kaisertum*. Str. 25 in 100.) Znani učenjak *von der Goltz* pa pravi, da je v Nemčiji položaj tak, da poljedelstvo najmanj uspeva ondi, kjer je industrija malo razvita in kjer prebiva malo industrijalnega ali mestnega ljudstva. (*Agrarwesen und Agrarpolitik*. Jena 1899. Str. 51.)

Da bi pa industrijalna politika mogla biti uspešna, moramo pač zahtevati od poljedelstva, da se prilagodi izpremenjenim tržnim, obratnim in prometnim oblikam. V srednji vek se ne sme obračati pogled poljedelca; niti v dobo naturalnega gospodarstva ne! Računati mora s posledicami, ki izvirajo zanj iz

uspehov in pridobitev moderne industrije. Razdalje med kraji, med narodi in med državami so izginile; meje se odpirajo — pa tudi oči; narodi se zblizujejo; ne samo gmotnih užtkov si želijo ljudstva, temveč tudi duševnih. Kjer je bogata industrija, se množijo šole; kajti industrija potrebuje naraščaja in inteligence. Kjer je industrija, je napredek, je svoboda.

Zatorej smo mi z naprednega slovenskega stališča za industrijalno politiko, oziroma, nasprotujemo ekskluzivni agrarni politiki.

Dr. D.

Zakaj ne more imeti socijalna demokracija pravega uspeha na Slovenskem?

(Konec.)

Veliko preveč se drži naša socijalna demokracija strogega marksizma. S tem se vzdržuje v preostrem nasprotju s slovenskim kmetom, obrtnikom, trgovcem in inteligentom. Slovenska socijalna demokracija mora pred vsem priznavati izrek nemškega socijalnega demokrata Avgusta Müllerja: Die Lebensfähigkeit der Agrarbewegung müssen wir als Tatsache anerkennen (t. j. življenska sposobnost agrarnega gibanja mora biti dejstvo). Socijalna demokracija pa mora pri nas tudi priznavati kakor švicarska ob enakih razmerah, da v poljedelstvu veliko obratovanje ni izkazalo svoje premoči nad malim obratovanjem, kakor je to v industriji. Nemški socijalni demokrat David dokazuje v svoji knjigi „Sozialismus und Landwirtschaft“ empirično: da gospodarska načela, ki veljajo za veliko industrijo, ne veljajo tudi za poljedelstvo.

In dejanski se je po vseh podatkih današnje vede pokazalo, da se obratni troški za veliko produkcijo pri poljedelstvu stopnjujejo, brž ko se preide k intenzivnemu obratovanju, dočim je to pri industriji ravno nasprotno. Iz tega stališča seveda tudi pade glede poljedelcev cela vrsta, če ne vsi reki, katere je dosedaj priznavala socijalna demokracija glede vprašanja produkcije.

Razvoj vede je pa tudi dokazal na drugem polju, t. j. na polju velike industrije in trgovine, da prehaja tudi sedanja individualistična produkcija vedno bolj v družno in da se izraža združna produkcija v trustih in kartelih. In Calwer postavlja naravnost tezo: „Die kartellmäßige Organisation der Produktion müßte von der Sozialdemokratie nicht nur begrüßt, sondern nach Möglichkeit gefördert werden.“ (Organizacijo produkcije v zmislu kartelov bi morala socijalno-demokratska stranka ne le pozdravljati, ampak tudi po moči pospeševati.) Nacijonalno-ekonomična veda je namreč dognala, da je mejo produkcije določati mogoče le, ako se vsi posamezni obrti istega produkta združijo in tako omogočijo določitev matematičnim potom, koliko se sploh da producirati in koliko se potrebuje, konsumira istega produkta. Šele po trustih in kartelih postane produkcija in-

ternacijonalna in dokler ne postane taka, ni mogoče govoriti o kvantiteti produkcije in konsuma posameznih produktov.

Vsa beda delavskih fabričnih stanov pa izhaja ravno iz tega, da se *do sedaj ni dala določiti meja nadprodukcije*, t. j. meja, koliko produktov ene vrste se da in se sme internacijonalno proizvesti. Dokler ni tega pregleda, ni tudi mogoč stik s produkcijami drugih vrst in se tudi ne more določiti konsum. In glavna naloga trustov in kartelov je, konstatirati internacijonalno potrebo produktov. Torej eksaktno se to vprašanje ne da drugače rešiti, nego po poti trustov in kartelov, do katerih se je po principu evolucije velika industrija in trgovina že sama povzpela proti vladnim zistemom in proti socijalni demokraciji.

Socijalno-demokratska stranka je pričela v svojem internacijonalnem proletarskem nastopu boj proti *kapitalu sploh*. Danes pa razvita socijalno-demokratska organizacija brez vsega priznava, da je velik razvoj industrije in velik razvoj kapitala predpogoj obstoja socijalno-demokratske stranke in da se ne gre, biti boj proti kapitalu in industriji in veliki trgovini kot taki, *marveč le proti načinu razdelitve kapitala. In tudi tukaj priznava socijalna demokracija potrebo delitve dela po sposobnostih in po različnih strokah dela.*

Napredna socijalna demokracija pa tudi ne vidi kapitala le v denarju in ne nastopa le proti zlorabi kapitala kot denarja, ampak nastopa tudi proti zlorabi kapitala inteligence, torej proti zlorabi vede in vere.

Današnja socijalno-demokratska stranka torej ne more biti revolucionarna internacijonalno-proletarska, ampak mora biti splošna stranka, katera priznava neobhodno potrebo organizacije dela po slojih vsled principa delitve dela in nje bojni nastop mora biti obrnjen načelno proti zlorabi vede, vere in dela ob enem.

Socijalno-demokratska stranka povsod in tudi pri nas poudarja taktično popolnoma prav, da se stranka v verska vprašanja ne meša, in pravi: vera je privatna stvar. Ker smo se dotaknili zlorabe vere in smo postavili tezo, da mora socijalno-demokratska stranka nastopiti proti zlorabi vere, moramo spraviti to v soglasje s taktično tezo socijalno-demokratskega programa, da je vera privatna stvar.

Sezimo tudi tu nekoliko nazaj. Internacijonalno-proletarska stranka se je sestavljala svoječasno skoraj izključno iz priseljenega delavstva, ki je zapustilo rodno kmetsko grudo ter se napatilo v veliko mesto iz duševnega razpoloženja in stremljenja po intenzivnejšem, inteligentnejšem življenju preko kmetske enakomernosti. Bili so elementi že po razpoloženju napredni, katerim je bilo versko vprašanje na sebi postransko in katerim je postajalo še toliko bolj brezpomembno, kolikor ožje so se družili v internacijonalno-proletarski stranki. V teh prvih početkih se je v istini lahko reklo: vera je privatna stvar, vera nas sploh nič ne briga. Omenil sem pa gori, da je s trenutkom, ko je socijalno-demokratska stranka sprejela tudi druge sloje, ko je postala altruistična in pritegnila k sebi inteligentni element, da je s tem trenutkom tudi sama dejanski prestopila stavljeno si mejo: vera je privatna stvar, in da je jela učiti praktično novo krepko

vero. Jaz danes smelo trdim, da je socijalno-demokratska stranka kot splošna napredna stranka zaradi tega tako zmagonosno nastopila, ker daje svojim članom tudi novo, lepšo vero od onih, ki se danes povsod oficijelno uče. Ta nova vera socijalne demokracije je: Življenje na sebi ima za nas polno svojo vrednost in preko tega ne iščemo ničesar. Socijalno-demokratska vera je torej vera zadovoljnosti, čut sreče že na tem svetu; za njo ne ekzistira ne strah pekla, ne mistična neskončnost, za njo je delo in življenje v vseh svojih prikaznih vedno in večno in le v življenju in delu išče tudi sreče in zadovoljstva. Ta optimizem je, kateri morda najbolj vabi nase inteligentnejše sloje. Socijalna demokracija izvršuje to svojo nalogo kot dejanski splošna in napredna stranka. In ker se je ona pri nas omejila preveč na proletarsko-internacionalno stranko, je pustila v nemar izvrševanje drugih nalog. Dokler se teh ne loti, se tudi ne more polastiti onega sloja, ki je najbolj v suženjstvu oficijelnih konfesij, t. j. kmetškega stanu.

Trdim torej, da teza: vera je privatna stvar, odgovarja prvotnemu nastopu socijalno-demokratske stranke kot internacionalno-proletarske stranke, da pa danes to dejanski ne odgovarja istini in pomeni le toliko, da socijalna demokracija s tem stavkom trdi: Nam je vse eno, h kateri konfesiji pripada ta ali oni člen, imamo pa svojo krepko vero, t. j. vero ljubezni do bližnjega, vero v srečo in zadovoljnost na tem svetu, le združeno z delom. In le kolikor kdo dela, je tudi krepak, zdrav in zadovoljen, zasluži to, kar se mu da, in brez dela zdravje in zadovoljnost sploh nista mogoča.

Ako pa socijalna demokracija poudarja pozitivno stran svojega nauka brez bojazni in z vsem navdušenjem, koje more roditi optimizem, potem pa nastopa tudi dejanski in agitatorno za odstranitev onih nauk oficijelnih konfesij, ki nasprotujejo načelnemu naziranju socijalne demokracije.

Dr. H. Tuma.

Gospodarsko življenje naših dedov v zadnjih stoletjih.

Spisal dr. Iv. Merhar.

(Konec.)

Ker pa se blago, prišedše iz južnih krajev po Ljubljani, ni moglo kar po vodi spraviti v Savo, ker je bilo malo pod glavnim mostom naravnih in umetnih jezov, zato se je moralo prekladati na — vozove in prevažati po suhem do vasi Kašelj, oziroma obratno. Prebivalcem omenjenega sela je prinašalo to precejšen zaslužek, kajti oni so oskrbovali neke vrste — spedicijo: „Und solches gereicht den Bauren dieses Dorffs zum Glück und Vortheil, indem man dadurch ihres Diensts benöthiget wird, nemlich *ihrer Fuhr*. Denn sie verdienen viel Geldes damit, dass sie die Waaren auf Laybach und gleichfalls von Laybach auf ihr Dorff hin zu Lande *föhren*.“ (II. str. 221). Tukaj torej Valvasor izrecno omenja vozove, zato nam je govoriti še o prometnih sredstvih — po suhem. Da so rabili kmetje in grajščaki pri svojem gospodarstvu vozove, če tudi le

priproste in lesene, to je pač razumljivo; sicer pa vidimo tak voz v Valvasorjevem glavnem delu tudi narisani, tam namreč, kjer nam predočuje starokranjski kozolec in dva kmeta, ki snope devata vanj (fig. 1, II. str. 105). Vozovi Kašeljcev pač niso bili bistveno različni, četudi morda malo krepkejše sestavljeni. Učeni baron sicer še dvakrat omenja voz, kakor je bil v rabi po deželi. Prvič piše: „Und weil im gantzen Lande *keine rechte Fuhrleute* vorhanden, die, wie in Teutschland, eine schwere Fracht oder Ladung aufnahmen, so wird dasjenige, was besagte Sämber nicht zu Pferde tragen, mit *kleinen Wagen* fortgebracht; womit ihrer Viele Stahl und Eisen wochentlich zwey Mal biss Laybach, hingegen Getreyde und andre Lebens-Nothdurfft wiederum zurück zu dem Bergwerck führen“ (II. str. 111). V mislih ima gorenjske, zlasti bohinjske rudnike, med katerimi je bil nekak redni promet z malimi vozovi. Na drugem kraju omenja Valvasor, da vozniki vino dovažajo, kakor tudi tovarniki, ali oni samo do Ljubljane (II. str. 175). Torej pravih, težkih tovornih vozov, kakor jih je videl pisatelj po nemških in drugih krajih, ni bilo v naši deželi, rabili so tudi za trgovske namene le lahke, lesene vozove take oblike, kakor ga vidimo na omenjeni podobi. Na ta način si pač najlože razložimo tudi pomanjkanje sani, vsaj po dolenjih krajih dežele, bolj nego z miloto podnebja, ki pač tedaj ni bilo bolje nego je dandanes in vendar so sani po Dolenjskem skoraj povsod znane; na južnejše kraje, kakor Vipavsko, Goriško in Istra, seveda ne smemo misliti. Če je bil promet celo po leti večinoma navezan na tovarno živino, kaj šele po zimi, ki je za kmeta še dandanes, in tem bolj v sedemnajstem stoletju, čas skoraj absolutnega brezdolja.

Velevaženi činitelj v prometnem in trgovskem življenju naših dedov do prve polovice osemnajstega stoletja so bili takozvani tovarniki; ko je dal Karol VI. zgraditi novo veliko cesto, ki je imela vezati Trst in Reko z Ljubljano in severom, se je sicer preuredil ves trgovski in javni promet po naših deželah, kajti razvilo se je znamenito vozarstvo, kakor je poznala ostala srednja Evropa že zdavno prej, vendar so tovarniki preživeli tudi ta dogodek in deloma še dalje oskrbovali malo ali drobno trgovino. Večkrat sem na lastne oči videl Poljance, ki so na svojih konjih od Kolpe sem prinašali svoje lončene izdelke v Kočevje na semenj. Ribniški lončarji so istotako še v sredini prejšnjega stoletja raznašali na svojih tovornih konjih svojo robo po Krasu in Istri in starejši ljudje so mi vedeli prav natanko popisati, kako se je imenoval vsak del nalašč za to prirejenega sedla in kako se je blago nakladalo. Sicer pa se vidijo po Kranjskem še na mnogih krajih ozke in slabe poti, malo širše od poštene steze, ki se ne zmenijo dosti za breg in dolino, marveč iščejo bližnice. Če vprašam starejšega človeka, kaj to pomeni, mi bo odgovoril: „To je stara cesta“, ali: „Tod so še s tovari hodili“; in res bi po teh strminah ne spravil niti praznega voza.

Kaki so bili ti tovarniki po noši ter opravi in kako so nakladali tovore na svoja živinčeta, to zopet lahko spoznamo iz Valvasorjevih slik (fig. 103, VI.

str. 203; fig. 32, II. str. 263; fig. 17, II. str. 202). Tovorniki so bili raztreseni seve po vsi deželi, največ pa jih je bilo tam, kjer je cvetela industrija in domača obrt, zlasti pa po selih, ki so stala ob glavnih trgovskih črtah in na posebno ugodnih točkah in križiščih. Med takimi vasmi omenja baron Valvasor zlasti sela okoli Smlednika (II. str. 111, 117, 118, 119, 121, 122, 137, 175; VI. str. 208), Udmat pri Ljubljani, jako važna točka radi bližnice glavnega mesta (II. str. 125), pa tudi Moravče (II. str. 122), ker je šel pač že pred Karolom VI. tod mimo in preko Trojan glavni promet s Kranjskega na Štajersko. Podobne opazke slišimo tudi pri Dolenjcih (II. str. 175, 181, 186, 211) in Notranjcih (II. str. 256, 265). Med Istrijani so se odlikovali v tem poslu zlasti Čiči (II. str. 256). V čem je obstajalo delo tovornikov, spoznamo iz sledečega pojasnila: „... manche nähren sich mit samben, oder aber saumben, das ist: Sie tragen die Waaren auf Rossen . . . gen Grätz, Wien, Salzburg, Triest, Görtz, und nach unterschiedlich-andren Oertern mehr; nemlich Wein, Oel, Saltz, Getreyde, Leinwand, Quecksilber, Eisen, Stahl; wie nicht weniger mancherley andre Kauffmanns-Güter“ (II. str. 111). Med tem blagom so bili seveda tudi izdelki domače obrti: sukno, lesena roba, sita itd.

Tovornike bi sploh lahko razdelili v dve vrsti: v take, ki so tuje blago prenašali za plačilo, in take, ki so *svoje* blago prevažali, ki so bili torej sami trgovci; med temi so seveda pred vsem tisti, ki so prodajali pridelke polja in vinograda, ali pa izdelke domače pridnosti. Posebna vrsta tovornikov so bili tisti, ki so, kakor smo slišali, raznašali in tudi razpečavali sol. O Dolenjcih piše Valvasor: „Viele nähren sich vom Saltz, holen dasselbe bey dem Meer, oder aber von Zirknitz, und tragens auf den Sämben oder Sämb-Pferden nicht allein im Lande hin und wieder herum, sondern auch in die Steyermark“ (II. str. 211). Prav od tistega pisatelja izvemo zanimivo dejstvo, da je bila Cirknica tedaj središče kranjske trgovine s soljo. Tu se je vsak teden vršil pravi semenj za sol: „Denn die Tschitscher und Karstner bringen alle Wochen von dem Meer das Saltz hieher, welches hernach andre Crainerische Saltz-Saumer . . . an sich kauffen, auch desswegen wochentlich zu dem Ende hieher kommen“ (XI. str. 55). Čiči torej (II. str. 256) in Kraševci so prinašali sol od morja do Cirknice, kjer so jo pokupili ali zamenjali kranjski trgovci-tovorniki in jo raznašali po Kranjskem in spodnjem Štajerskem; da so šli tudi Kranjci po sol prav do morja, to smo že slišali. Izmed kranjskih prebivalcev so se pečali s tako trgovino zlasti Dobropoljci in Velikolaščani (II. str. 214, 215, 219), ožji Levstikovi rojaki, zato pa je ta pisatelj tako mojstersko in humoristično očrtal takega starokranjskega solarja v osebi Martina Krpana z Vrha pri sv. Trojici. Velepripriprosta in prvobitna je bila ta trgovina s soljo, kajti Valvasor pripoveduje o njej takole: „Alle Einwohner daselbst (namreč v Dobrem polju) seynd Saltz-Sämer, wodurch die Crainerische Red-Art solche Leute versteht, die das Saltz entweder zu Circknitz einkauffen, oder desswegen selbst zum Meer gehen, und es hernach im gantzen Lande auf kleinen Rösslein herum führen zum Vekauff um baares Geld oder zum Austausch

gegen Getreyd. Da sie denn eben so viel Saltzes geben, als man ihnen gutes Getreyde gibt. Ist aber das Getreyde schlecht, muss man ihnen anderthalb Mal soviel Getreyds geben, als des Saltzes ist. Diesem nach seynd solche Saltzhändler selten zu Hause und in ihrer Heimat schier nicht so einheimisch, wie in der Fremde“ (II. str. 214, 215). Taki semnji kakor v Cirknici so se vršili tudi v Ložu in tudi tu je bila kupčija za denar ali pa *za žito*.

Kar se tiče trgovine same, moram opomniti, da smo nekatere poteze iz narodne trgovine že navedli. Kaki pa so bili ti staroslovenski trgovci? Že enkrat imenovani Hacquet, ki je živel ob koncu osemnajstega in v začetku devetnajstega stoletja, prav izvrstno karakterizuje Slovence, ko jim priznava sposobnost za „malo trgovino“, in res nismo, z malimi izjemami, niti danes prišli veliko dalje in zdi se, da Slovencu res manjka tistega podjetnega duha, brez katerega ni veletrgovine. Da bi bilo drugače, bi ne imeli pri nas še vedno tujci vseh važnih trgovskih in industrijskih podjetij v svojih rokah, dasi treba priznati, da se je moral slovenski narod boriti v tem področju že izza stoletij z velikanskimi zaprekami in težavami. V obče pa moramo zlasti sedemnajstemu stoletju priznati neko živahnost tudi v trgovinski stroki, dasi je slovenski človek tudi tu pobiral le drobtine, dočim si je tuji fabrikant in fužinar polnil globoke žepe ter se pripravljaj na veliki boj, ki je imel nastati v devetnajstem stoletju. Produkte veleindustrije so slovenski tovorniki in vozniki prevažali le za plačilo, na lasten račun sta meščan in kmet trgovala večinoma le z izdelki domače obrti. Sita iz žime, ki so se izdelovala v kranjski okolici v velikem številu, so izvažali celo v Italijo in sicer po suhem in po morju. Kakor Kočevarji tako so tudi Ribničani trgovali s svojo lesenino doma in na tujem, kar sme veljati tudi o Blejcih in drugih Kranjcih: liburnski Istrani so izdelovali večinoma leseno orodje, ki se je rabilo na ladji in na morju. Kupčija z lončenimi izdelki je bila svoje čase gotovo živahnejša nego dandanes. Živa trgovina v deželi in deloma preko mej je bila tudi z izdelki suknarstva, za katero gotovo ni zaostajala prodaja raznovrstnih platen, kar je prinašalo precejšen dobiček zlasti Gorenjcem, dasi so se te kupčije udeleževali tudi Dolenjci; taki izdelki so šli večinoma v Istro in na Benečansko in še Valvasor je smel, morda opiraje se tudi na skušnje svojega očeta in staročeta peti, da „lanovi Slovincem cekine neso“. Da, tudi z nespredehim predivom se je dalo v starih časih kaj zaslužiti, in trgovina s tem pridelkom je trajala precej dolgo še v devetnajstem stoletju, kar velja seveda tudi o kupčiji z žitom, ki pa je bila radi neprevelike rodovitnosti zemlje omejena večinoma na deželne meje; za Istro in druge vinorodne kraje moramo razglasiti važnost vinske trgovine, tudi olja se je svoj čas tu neprimerno več pridelalo in prodalo nego dandanes. Sadjereja v naših krajih sicer ni bila najslabša, ali za kupčijo ni prišla toliko v poštev, kvečjemu zopet med domačimi mejami in zlasti — suho sadje.

Živinoreja je vsaj nekaterim krajem prinašala nekaj dobiček, saj smo že slišali, da so Gorenjci že v sedemnajstem stoletju prodajali svoje težke konje na

Laško, in to si smemo misliti sploh o slovenskih alpskih pokrajinah. Ta stroka trgovine je ostala precej dolgo v slovenskih rokah, dasi n. pr. naši kranjski trgovci v devetnajstem stoletju niso več prodajali samo živali domače privedbe, marveč so tržili v Italijo zlasti z ogrskimi konji. — Istotako so slovenske dežele že od nekdanj preskrbovale gornjo Italijo, posebno Beneško, z govejo živino, kar velja deloma še dandanes. Od precej živahne ovčje reje so dobivali naši dedje poleg mesa za domačo potrebo tudi drago ovčjo volno, ki so jo uporabljali pri svojem suknarstvu, preostanke pa prodajali tudi večjim industrijam v inozemstvu. Neke važnosti je bil seveda tudi sir, ki ga Valvasor precej hvali (II. str. 213, 291).

Zelo važen in dobičkonosen predmet naše stare trgovine je dajala čebelo-reja, ki so jo naši dedi posebno marljivo gojili, saj je bil za Marije Terezije poklican priprost gorenjski čebelar Janša na Avstrijsko, da je podučeval Nemce v tej stroki. Od čebelarstva je dobival stari Slovenec med in vosek, ki mu je zalegel v marsikaki obliki že pri domačem gospodarstvu, a mu prinašal na trgu še veliko več dobička. O ekonomični važnosti starokranjskega čebelarstva piše baron Valvasor: „In Crain nennt man sie Zhèbela und hat man ihrer allda gewaltig viel, weil sie auch manchen ehrlichen Hausmann reich machen, wenn Gott ihn damit segnen will . . .“ (III. str. 454). Med in vosek sta bila glavna in prava eksportna pridelka in če učeni baron morda malo pretirava, ko trdi, da gre samo na Solnograško vsako leto več tisoč centov strdi, vendar je to gotovo, da se ga je res pridelalo v deželi zelo mnogo; množico te slaščice spoznamo tudi iz neverjetno nizke cene, ki se je zahtevala za funt medu, namreč dva krajcarja ali še manj. Voska se je v pobožnih Slovencih seveda dovolj porabilo doma za sveče, vendar se ga je še veliko več prodalo preko meje, kajti pri Valvasorju beremo, da so naši dedje kaj radi pili — medico. Tudi vosek so izvažali naši predniki v Italijo, posebno v Benetke.

Gotovo bolj zanimiva kakor dobičkonosna je bila trgovina s polhovimi kožicami; živalica, ki je dajala to krzno, še dandanes živi v obilnem številu po naših, zlasti dolenjskih bukovih in hrastovih gozdih, ali njena kožuhovina se pač več ne ceni, saj so popolnoma izginile celo tiste tako karakteristične polhovke, ki so jih še nedavno nosili naši očetje. Valvasor pa nam ve povedati, da se je tedaj prodajala taka kožuhovina noter na Nizozemsko, da celo na Angleško in Špansko, kjer so ji znali dati posebno čudno, tigrasto barvo, v kateri obliki je bila neki posebno čislana. Da ta kupčija ni bila gola igrača, sprevidimo iz tega, da si je kak kmet v dobri jeseni naložil na tisoče te živalice in njeno meso nasolil v sode; stvar je bila tem resnejša, ker so grajščaki, gospodarji omenjenih gozdov, pobirali tudi nekak davek od polšje lovi in sicer eno staro krono, t. j. dva goldinarja od luknje, pa tudi kaj več ali manj, kakor je bila izdatna (II. str. 211; III. str. 439); to se seveda ni godilo le radi mesa.

Da je pošta, ki je bila od Maksa I. sem tudi pri nas bolj urejena, nekaj pospeševala tudi trgovino, to je gotovo, ali čitanja in pisanja nevajeni slovenski

mali trgovec ni imel koristi od te naprave, marveč le fužinar in tovarnar. Za drobno trgovino, kakor smo jo očrtali, sploh ni bilo treba bogve kakega knjigovodstva, ker je šlo vse iz rok v roke. — Ker pa so pred stoletji našo domovino še bolj kot zdaj pokrivali veliki, skoraj neprodorni gozdi, kjer ni našla skrivališča samo nevarna zver, marveč tudi še nevarnejši tolovaj in ropar, zato ni bilo vselej in povsod varno potovati. Posebno razvpiti so bili neki kraji ob glavnih trgovskih progah, ki so vodili iz Trsta, oziroma Reke proti Ljubljani. To je bila zlasti Čičarija in posebno pokrajine okoli Klane, Lipe in Dolenj. Gozdi, ki so se širili od Hrušice preko snežniških hribov do hrvatske in bosenske meje, so bili sploh nekak dom taki zalegi, ki je prihajala zlasti od turške strani. Zato pa je bil kaj nevaren prehod preko gozdov med Postojno in Planino, zlasti za trgovske tovore. Da je bila tod kljub temu mogoča živahnjša trgovina, za to se je bilo zahvaliti dejstvu, da je obstajala organizacija takozvanih „stražcev“ (stražec), ki so imeli nalogo, da so spremljevali trgovce po nevarnih krajih in to brezplačno; bili pa so dobro oboroženi in vselej za pot pripravljeni, plačevala pa jih je dežela (Valv. XI. str. 512; II. str. 223; III. str. 450). To je bilo potrebno, zlasti po Notranjskem, in res so bile tu najbolj pogosto razstavljene take stražnice. Spomin na tako uredbo hrani še zdaj takozvana „raubarkomanda“ ob cesti, predno krene Dunajska cesta od Postojne v gozd proti Planini. Pri Valvasorju beremo tudi o številnih napadih, ki so jim bili izpostavljeni potniki in trgovci (II. str. 223; XI. str. 496), da, niti gradovi in na samem stoječa poštna poslopja niso bila varna (XI. str. 273, 274; II. str. 259). Oblast se je seveda trudila zatreti to zalego, a to je bilo tem težje, ker so razni krčmarji bili v skrivni zvezi s takimi tolpami, jim dajali vesti in odkupovali od njih naropano blago. Da, predrznost teh tolovajev je tako narastla, da se je s časom uredila cela roparska družba, ki je ustrahovala cele pokrajine; to so bili dobroznani rokovnjači ali rokomavhi, ki so jih iztrebili šele Francozi za časa okupacije slovenskih dežel. Da je vse to zelo oviralo trgovino, to si lahko mislimo. To je bila tudi ena izmed najtemnejših strani lepih starih časov.

Kako pa je očrtana marljivost v obrti in živahnost pri trgovini vplivala na splošno obliko življenja širokih mas, to bi še jasnejše spoznali, ako bi pogledali na vsakdanjo kmetško mizo, kajti jedilni list je vselej in povsod najzanesljivejše merilo za večje ali manjše blagostanje i posameznikov i ljudstev. Tudi to prikazen bi lahko zasledovali v podrobnosti, toda to bi bila že slika sama zase, zato naj zadostuje toliko, kar smo rekli o splošnem gmotnem stanju kmetškega ljudstva v onih dobah. Širšim plastem niti obrt niti trgovina ni mogla toliko zadoščati, da bi se bile mogle otresti težkih skrbi za vsakdanji kruh, kajti lačni grajščak in zviti meščan sta tudi od tega imela glavne koristi, dočim je pobiral mali trgovec le — drobtine. Pač se je v splošnosti obrnilo nekaj na bolje, ko so nehali turški napadi, gotovo je nekaj pomagalo blagostanju naših dežel tudi to, kar je storil za trgovino države toli zavzeti cesar Karol VI.; Marija Terezija in Jožef II. sta se trudila zboljšati stan prav nižjih slojev in sta vabila tudi kmetške

otroke v šolo, ali principijelno je osvobodila evropskega tlačana šele francoska revolucija, dasi je slovenski kmet dejanski nosil suženjski jarem še pol stoletja. Precej važna tudi v gospodarskem oziru je bila francoska okupacija naših dežel, saj je igralo baš ilirsko kraljestvo važno ulogo v Napoleonovi trgovinski politiki; ker pa je trajala francoska vlada, ki je gledala zlasti na povzdigo prometnih sredstev, prekratko in se je avstrijska vlada pozneje vidno trudila, zatreti vse dobre kali tujih osvojevalcev, zato je prineslo šele 48. leto tudi slovenskemu kmetu gospodarsko odrešenje. Sicer so se bili začeli naši očetje že prej nekoliko gibati, (priča Kmetijska družba, Bleiweisove Novice), a vendar je zalotilo imenovano leto Slovence še bolj nepripravljene za gospodarsko nego za politično delo. Seveda, kar se je izgubilo in zamudilo v stoletjih, to se ne da nadomestiti v desetletjih, vendar se je popravilo, kar je bilo mogoče. Ali šele najnovejša doba je spoznala pravo pot k rešitvi; rodilo se je spoznanje, da se mora duševni narodni kapital združen z organiziranim denarnim postaviti v bran tujemu velekapitalu, ako hočemo zmagati, ako se hočemo gospodarsko osvoboditi in osamosvojiti.

Ali nimajo delavci domovine?

(Nadaljevanje.)

Narodnost in domovina torej ni kaka imaginarna, ideološka in nazadnjaška predstava, ampak *je to ekzistenca, bitje*. In ekzistenca mora živeti, ako se hoče ohraniti. In ker je to živo bitje, veljata za vsak narod ti dve kategorični zapovedi: *ali živi svoje lastno življenje kot posebno bitje, ali pa sprejmi življenje drugega bitja, spoji se z drugo narodnostjo*. Kdor narodu oznanja narodnostni indiferentizem, mu oznanja narodni samoumor, mu priporoča, da sprejme drugo narodnost. To velja zlasti in pred vsem za narode, ki niso samostojni, katerih ekzistenca je v nevarnosti. Da se pa ekzistenca naroda ohrani, mora imeti pogoje za življenje. Za življenje naroda je pa potrebno: določeno ozemlje ali domovina, in v tej domovini lastna uprava, mirni od nikogar omejevani razvoj, ki seveda ne sme motiti integritete in ekzistence drugega naroda. „Vsak narod hoče imeti svoj dom, v katerem bi bil sam gospodar, tako kakor hoče imeti svoj dom vsak človek, da bi bil samo on njegov lastnik.“¹

Kakšno stališče torej zavzema socialistični delavec proti taki ekzistenci narodnosti in domovine? Odločno drugačno kakor ono, ki je bilo označeno v „Komunističnem manifestu“ pred 57 leti. „Komunistični manifest“, je sicer postal evangelij socializma, ne sme pa imeti znakov svetosti in nepremeljivosti evangelija. Njegov pomen je nam danes glavno v tem, kaj je vzbudil in kaj je

¹ Pernerstorfer v članku „Der nationale und der internationale Gedanke“ v „Sozialistische Monatshefte, avgust 1905. I.“

bil. V nepretrganem in v neprestalem razvoju socializma in socialnih formacij se morajo čisto naravno menjati in izpreminjati tudi nekatere teorije in nauki socializma, ker so bili v dobi, ko so nastali, izraz drugih in drugačnih socialnih formacij, drugačnih ekonomskih, političnih in pravnih oblik.

Ko je letos v juniju in juliju priredila revija „La Vie Socialiste“ mednarodno publicistično anketo o patriotizmu in internacionalizmu, je stavila med drugimi tudi vprašanje: Kaj sodite o tezi Komunističnega manifesta: „Delavci nimajo domovine“? Na to vprašanje je odgovoril Edvard *Bernstein*: „Navedena trditev „Komunističnega manifesta“ je bila svoj čas upravičena, ker so bili delavci povsod izključeni od volilne pravice, t. j. od vsakršne udeležbe pri državni upravi. Dobivali so le pičle podpore v slučaju skrajne potrebe, sicer se je pa ravnalo z njimi kot s tujci. *To se je pa izpremenilo v teku časa v marsikakem oziru in je torej tudi trditev „Komunističnega manifesta“ v istem razmerju izgubila svoj raison d'être. Čim je delavec postal državljan z istimi pravicami kakor drugi, ima domovino, v kateri je dolžan sodelovati z drugimi v zmislu načela Internacionale: ni pravic brez dolžnosti. Seveda ga ta dolžnost še ne veže, da bi postal buržoazijski in šovinističen patriot. Načela demokracije in opozicije proti kapitalističnemu izkoriščanju človeka po človeku mu branijo, da bi smatral vprašanja mednarodne nadvlade nad drugimi narodi za stvar patriotizma.“*

Podobno se je izrazil tudi genialni interpret novodobnega francoskega socializma Jean *Jaurès*. Po znanih izjavah *Hervéjevih* o domovini in vojaštvu je imel dné 28. majnika v *Elysée-Montmartru* predavanje, v katerem je rekel:¹ „Izrek „Delavci nimajo domovine“ je muha (*la boutade*) pesimizma; umeven nam pa je vsaj deloma v *dobi*, ko sta ga *Marx* in *Engels* napisala. Takrat je dospela gospodarska kriza do svojega vrhunca, proletariat je bil popolnoma brez moči in v celi Evropi brez najelementarnejše obrambe, ni imel pravice do sindikatov in kooperacij, ni imel volilne pravice, vrgli so ga iz splošno veljavnega reda, stal je izven kroga splošnih ljudskih pravic.“

Vkljub vsem teorijam in poudarjanju popolnega osiromašenja proletariata je sedanji položaj vendar čisto drugi nego je bil pred revolucijskim letom 1848. Takrat je bila odpravljena tlaka in desetina. Delavstvo si je priborilo politične pravice: volilno, društveno, zborovalno in tiskovno. Postalo je socialen element, čigar glas ima veljavo, in ki dandanes faktično tudi že odločuje v javnih poslih občin, dežel in držav. Delavstvo ima zakone, ki ga branijo. Delavstvo ima velike organizacije, fonde za obrambo in napad, množico časnikov. Delavstvo ima premoženje, ki ga mora čuvati in množiti in ki ga ne more kar prenesti kamorkoli v druge dežele. Delavstvo si mora upravljati ta imetek v obče v vseh deželah in v vseh narodih, toda posebej tudi v vsaki določeni deželi, v vsakem posameznem narodu, ki ima v gotovih mejah gotov jezik kot upravno, občevalno in organizacijsko sredstvo.

¹ „L'Humanité“, 29. majnika 1905.

Ali torej delavci nimajo domovine? V Nemčiji je glasovalo pri zadnjih volitvah več nego tri milijone državljanov za socialistične kandidate. Ali ti trije milijoni nemških državljanov-delavcev nimajo domovine? Ali nimajo ti trije milijoni kar največji interes na Nemčiji? Ali je tem trem milijonom čisto vseeno, če Nemčija ekzistira ali razpade? Ali je tem trem milijonom vseeno, če bi si Nemčijo podvrigel n. pr. ruski car? In ali bi res šli ti trije milijoni kamorkoli, kjer bi se jim godilo bolje, kjer bi zaslužili več in delali samo osem ur? Zakaj ne gredo v kak zemeljski raj? Zakaj ne odidejo vsi v Ameriko ali Avstralijo? Zakaj se ne preselijo v rodovitne in neobljudene kraje, kjer bi si lahko ustanovili svojo lastno socialistično državo? Ravno ta vprašanja stavimo lahko glede dveh milijonov strokovno organiziranih angleških delavcev. Istotako glede francoskih, belgijskih.¹ Veljajo celó za ruske in ogrske delavce, ki so brez vseh pravic. Veljajo za delavce vseh narodov. Ali pojde vesoljno to delavstvo tja, kjer se mu bo godilo bolje? Kam pojde?

Vidimo torej jasno: Delavstvo ima domovino. Ima jo zato, ker je v splošnem navezano na deželo, kjer živi. In ker je vezano na deželo, v kateri biva, in ker je dalje vezano na narod, v katerem živi in iz katerega je izšlo, ima interes — in sicer velik življenski interes — na prospevanju teh dežel, teh domovin, teh narodnosti. Ima ta interes zato, ker ima interes na svoji ekzistenci, ker si hoče ohraniti, kar v teh domovinah že ima, in ker si hoče in mora v njih — in sicer v vseh — priboriti to, česar še nima, kar pa potrebuje. Delavstvo pri vsem svojem večnem preseljevanju in pregibljivosti ne more iti vselej in ne more iti v vsem svojem številu tja, kjer je zaslužek boljši in kjer je več svobode. In kje je taka dežela, kjer bi se godilo vsemu delavstvu boljše nego v sedanji domovini? Ali se ne ustavlja že danes delavstvo ene države navalu tujega delavstva? Ali ne zahteva, da se za javna dela uporablja pred vsem domače delavstvo? In ali se ne bori delavstvo povsod zaboljšanje svojega stanja? Kje je ta raj, kjer bi ne bilo bede in borbe za boljšo bodočnost? Ali bi se položaj češkega delavstva predrugačil, ko bi postalo nemško, in slovaškega, ko bi postalo madjarsko?

Vse to so stvari treznega razuma. Nič idealizma, nič čuvstva. Uvaževali smo le gmotni položaj delavca. Bilo bi pa nespametno, ko bi hoteli tajiti drugo stran človeške nature, namreč čut. Bilo bi perverzno tajiti ekzistenco faktorja, ki mu pravimo duša. Naj se modruje še toliko in še tako trezno, ali zakriti se ne da, da so v človeku naravni čuti, ki se ne dajo brez nasilja zatreti. Socialist priznava enakost vseh ljudi, vsi so mu enako blizu, vsi so mu bratje. Toda vkljub temu mu je oče, mati, njegovo dete, njegova rodbina bližja nego rodbina najljubšega sodruga. Tisti sodrug, s katerim občuje vsak dan in ki je z njim skupaj pri delu, ali s katerim je bil nekaj časa v prijateljskem razmerju, mu je bližji nego drugi, katerega vidi komaj enkrat v letu. Lastna stranka mu je bližja nego stranka

¹ Isto velja za Avstrijo, kjer je pri zadnjih državnozborskih volitvah glasovalo več nego milijon državljanov za socialistične kandidate.

sodrugov druge narodnosti. Istotako sta mu tudi narod, v katerem živi in se je v njem narodil, in dežela, kjer se je narodil in živi, bližja nego sosednji narodi in dežele. Tega *prirojenega čustvovanja* se ne da zatreti. Razen umskih razlogov so torej tudi razlogi čuta, ki potrjujejo, da delavec ima domovino. Seveda mora te razloge čuta regulirati razum, interes, pravo. Gotovo je zelo zanimivo, da se je v sedanji dobi, ko narodnostno vprašanje, ali pravzaprav vprašanje, če ima socialistični delavec domovino, toliko vznemirja evropski socializem in *akutno od njega zahteva svoje praktične rešitve*, izrekló toliko vodilnih duhov socializma tako simpatično o domovini in narodnosti največ iz *čustvenih in etičnih razlogov* in iz njih izviraajočih *pravnih razlogov*, obseženih v zakoniku elementarnih pravic človeka, narodov in človeštva.

Dalje sledi.

Pregled.

Politika.

Pred državnozbornskimi volitvami in še sedaj po njih se pretresuje po vseh listih vprašanje glede skupnega kluba jugoslovanskih poslancev. Slovenski, hrvaški in srbski poslanci so se razcepili v dva kluba: v enem klubu so slovenski klerikalci z dr. Šusteršičem na čelu, v drugem ostali Slovenci, Hrvati in dva Srba. Drug drugemu očitajo nezvestobo in izdajstvo.

S stališča meščanskih strank uvidevamo možnost in potrebo, da si za skupne stvari osnujejo skupne klube, oziroma pravilneje rečeno: zveze posameznih klubov, ki predstavljajo posamezne politične stranke. Večina avstrijskih meščanskih strank si je tudi osnovala take zveze, v katerih so za skupne namene združeni poslanci različnih strank dotične narodnosti; med onimi, ki niso dospeli do tega, so Jugoslovani. Zakaj?

Jugoslovani, klerikalni in liberalni, bi si bili mogli osnovati zvezo, da bi se bili posvetovali o vprašanjih skupnega nastopa. Vsaka politična stranka mora iskati dotika z drugo, ne da bi pri tem kaj trpela njena samostojnost, to nujno zahteva dejanski položaj parlamentarizma.

Ponavljamo: Zveza meščanskih jugoslovanskih političnih strank bi bila možna in potrebna za gotove vsem skupne točke. Izgovori, da s tem ali onim političnim nasprotnikom ne sedem k isti mizi, je smešen, ker je otročji, je jalov, ker je v praksi nemogoč, naravnost absurden, ker bi onemogočil vsako skupno delo in življenje. Ako so se slovenski klerikalci protivili taki *zvezi jugoslovanskih političnih strank*, ki bi imela le namen, da omogoči skupni nastop, kjer je to potrebno in upravičeno, potem so se pokazali sebičneže in častihlepneže, ki so jim osebe več nego stvar. Čisto drugo vprašanje pa je, ako so slovenski klerikalci nasprotovali takemu skupnemu *klubu*, ki bi obsegal vse jugoslovanske

politične stranke tako, da bi se utopile v njem izgubivši svoj politični značaj in bi zavladata sloga v neznačajnosti in breznačelnosti. V tem slučaju pa so slovenski klerikalci ravnali dosledno po svojih načelih, dočim drugi favajo v temi in se opotekajo semintja.

Načela gredo logično svojo pot dalje. Umetno zavlačevanje ali prikrivanje more trajati le nekaj časa. Slej ali prej nastane reakcija, ki izpodnese kakor hudournik na pesku zidano stavbo breznačelne, neodkrite sloge. V tem oziru vse dosedanje izkušnje ne izpametujejo t. zv. narodnih strank. Ne morejo se vživeti v novi duh časa, ki zahteva odločitve, odkrite, moške in poštene. Zlasti sedanji vodja liberalne stranke na Kranjskem, Ivan Hribar, se ne more kljub svojim razočaranjem iznebiti slogaške politike. Le načelna politika vodi do trajnih uspehov, le načelnega politika spoštujemo, čeprav se morebiti ž njim ne ujemamo. Ako je slovenska narodno-napredna stranka na Goriškem in Kranjskem res liberalna, za kakršno se izdaja, potem ne sme izpreminjati svoje obleke, kakor ji bolj prav kaže: liberalizem je eden in isti na Dunaju, v Gorici in Ljubljani. Bodimo jasni: Do te mere, tu in tam je skupen nastop mogoč z vsemi Slovenci, od tu dalje gredo naša pota narazen. Kar je specifično slovenskega, n. pr. slovensko šolstvo, slovensko uradovanje za slovenske stranke itd., v tem si moramo biti vsi edini, ne da bi pri tem le za las trpela naša načela v kulturnem, političnem in socialnem oziru. Kako si pa uredimo slovensko šolstvo, pravosodje, upravo — to so potem kulturna, politična, socialna vprašanja, kjer izginja narodni moment, kjer zavisi odločitev od politične moči te ali one stranke. To je politična abeceda, a neumevana in zanemarjena od slovenskih političnih voditeljev.

Književnost.

Zabavna knjižnica za slovensko mladino. Urejuje in izdaja *Anton Kosi*, učitelj v Središču. XIII. zvezek. V Ljubljani, 1907. Cena 30 h, s poštnino 35 h.

V mladinski literaturi, ki je pri nas še jako majhna, stojimo na stališču, da je treba podajati mladini najboljše, kar premoremo. Zato priporočamo uredniku in izdajatelju „Zabavne knjižnice“, naj v pesniškem delu, ako nima na razpolago izvornih dobrih del, ponatiskuje naše mladinske pesnike, zlasti Zupančiča, pa Levstika in Stritarja. V pripovednem delu nam v tem zvezku ugajajo n. pr. spisi: Slabo plačilo, Dva brata, Človek in reka. Pravljica o jabolku, ki ni dovolilo, da bi ga pojedli, in basni: Jagnje in volk, Vrabcina in papiga. Spis Nenavaden gost se nam zdi vendar malo prisiljen. Splošno smo pa za to, da se začenjamo otesati tistih misijonskih povesti o raznih kaznih božjih in da ne trapimo otroških duš s transcendentalnimi skrivnostmi, ki jim ubijajo gibčnost mišljenja in moré človeško čustvovanje. V stilističnem oziru si dovoljujemo vprašanje: Ali ne bi bilo umestno, da pobijamo povsod neslovensko onikanje, oziroma rabo množinskega dopovedka, ako je osebek v ednini?